

SAMTIDER

Kravet att skriva sin tid, kritiskt, politiskt eller bara registrerande, reses alltmer självklart på författare. Liksom kravet på att ansvara för att lansera och marknadsföra sig själv drastiskt har stärkts i och med de sociala medierna genomslag. Hur möter samtidspoeterna dessa inte sällan motstridiga förväntningar från publik, offentlighet och marknad? Elias Hillström har läst två av den samtida poesins mest aktiva och tongivande yngre poeter.

Omslaget till Freke Råhiäs (f. 1978) diktsamling *Vittnesbörda* pryds av en blåbeige-randig tygbit som på innerfliken förklaras som "en handskrivnen och handbunden samling diktfragment med pärmar av tyg från en tysk koncentrationsläger-fångdräkt". På omslaget till Anna Axfors (f. 1990) samling *Jag hatar naturen* hittar man en silverglänsande enhörning. Örnen och kråkans redaktör beställer en dubbelrecension av dessa två böcker med motiveringen att "Det är två nästan diametralt olika sätt att skriva 'vår tid' eller 'samtiden'". Precis som de väldigt olikartade omslagen också ger en vink om. Men kanske är likheterna större än vad man till en början lätt får för sig?

Freke och Anna har båda figurerat ett tag nu i en halvt underjordisk poesioffentlighet. Bara delvis synliga från den yta där de flesta läsare befinner sig, där DN-topplistor, Babel-gäster och Augustprisnomineringar tycks ta den mesta av platsen. Och även om det här enligt uppgift är samling nummer sjutton(!) från Freke och Annas egentliga poesidebut (efter ett otal chapbooks, nätpublikationer och en roman) känns det som att båda poeterna stökat och bråkat på den svenska poesiscenen ungefär lika länge. Inte så mycket i olika ringhörnor som i helt olika fighter.

Poeter måste ju idag vara påhittiga och kreativa och jobba med utgivning och publicering på en mängd olika sätt innan det möjligen blir aktuellt med en bok på något av de större förlagen. I det mellanskiktet befinner sig Freke och Anna delvis fortfarande när det är förlagen Smockadoll respektive 10TAL BOK som ger ut deras böcker. Att idag debutera som poet på något av de största förlagen är så ovanligt att det knappt framstår som en möjlighet längre för en ung skrivande människa. Marknadsföringen och lanseringen får man sköta själv. Något som förstås inte är specifikt för just poeter. Eller ens konstnärer. Fler och fler grupper i samhället tvingas idag in i denna form av själv-promotion. För att kunna överleva och för att helt krasst kunna fortsätta inom sitt gebit. De stora bokförlagen fungerar sedan i bästa fall som talangdammsugare av de platser där poeter idag publicerar sig själva och varandra.

Freke och Anna är givetvis också synliga på twitter och på andra sociala medier. Som personerna Anna och Freke men också som poeter. Anna framstår tydligt som en del av den svenska alt-lit-rörelsen där poesin filtrerats och transformerats genom alla de möjligheter till poetisk praktik som internet och nya publiceringsformer skapat. En slags centrallyrisk selfie-poesi. Freke odlar en politisk och aktivistisk dikt, ständigt i dialog med andra texter, med samhället och politiken.

Poeterna blir på olika vis twitter- och selfieförfattare (där det är väldigt lätt att hamna om man inte sätter sig på tvären och helt loggar ut). Så som vi nästan alla på olika sätt idag är säg selfiebibliotekarier, selfiebollsspelare eller selfiepresidenter. För en poet och för en poesiläsare kan det ibland vara svårt att skilja orden som twittras och instagrammas från orden det skrivs lyrik med. I Axfors poesi blir det också tydligt hur de olika publiceringsformerna går in och ut i varandra. Att de liksom färgar av sig och härmas så att det kan vara svårt att säga om det är twittrandet som närmat sig poesin eller tvärtom.

*

Temat för *Vittnesbörda* är vittnesmålet och som titelns snillrika ordformande också tillägger: den tunga börda detta vittnesmål kan vara. Som omslaget ger en tydlig fingervisning om är det också vittnesmålen från förintelsen som är utgångspunkten. Och vad de kräver av oss. Att det värsta kan hända för att det har hänt. Att inte vika undan blicken. Ett tema som också av många anledningar bara tycks bli viktigare och mer aktuellt med tiden. Delvis på grund av politiska strömmar runt om i världen men också för att förintelsens sista vittnen inte har lång tid kvar nu. Vem ska vittna när vittnena inte längre finns hos oss? Vad ställer det för krav? Oändligt svåra frågor som Freke närmar sig i *Vittnesbörda*.

Boken inleds med hela nio citat, vilket inte är någon tillfällighet då hela boken är byggd av just citat. Vanligtvis tre stycken per sida. Alla med var sin not och hänvisning till en finurlig minibiografi om den person (ofta en annan poet) som citeras, alternativt den röst som här i *Vittnesbörda* får komma till tals.

Så här ser det exempelvis ut på sidan 50:

/.../

Om Bo Setterlind säger att döden tänkte jag mig så, just så.

Om Inger Christensen säger att ur hjälplösheten kommer handling och ur rädslan kommer orden som beskriver det vi inte ser.

Om Karin Brygger säger att det inte var särskilt länge sedan.

/.../

Texten ligger på vänstersidan med de korta texterna om Setterlind, Christensen och Brygger på den högra. Så här lyriskt och fragmentariskt beskrivs till exempel Christensen:

/.../

Poet och essäist (1935-2009). Så. Det var så. Det börjar så. Det slutar så. Som att finnas. Finns detta att finnas. Finns då de dubbla systemen. Är slutenheten total. Språket öppnar för omläsning, för komplexiteten. För allt.

/.../

Vid en första läsning kommer jag lite elakt att tänka på en av mina favoritdikter av UKON "Jag ville vara poet": "Jag citerade Rilke, Majakovskij, Breton, Tsvetajeva, Bachmann, Snorre Sturlasson, Lorca, Homeros, Ekelöf, Hölderlin, Sofokles, Shakespeare, Ovidius, Catullus, Racine, Celan, Mallarmé, Ko Un, Alberti, Césaire, Barthelme, Pessoa, Sapfo, Baudelaire och hävdade att dom var på min sida." För självfallet blir alla dessa namn som det hänvisas till ett sammanhang. Plötsligt hamnar Freke i ett samtal med Etel Adnan, Michail Bachtin och Gertrude Stein. Frekes ord sida vid sida med kanoniserade och uppburna författare. Modigt men i värsta fall avslöjande.

"Det svåraste för en dikt är att bryta sig ut ur sig själv, sin form, sitt tonfall, sin författare" lyder ett av bokens inledande citat (signerat Martina Montelius). På det sättet fungerar verkligen den form som Freke här har hittat: Alla de olika rösterna i boken fyller den med liv och luft. Här kan man jämföra med någon av alla de olika böcker som Freke släppt den sista tiden på Smockadoll, där ett intressant koncept och tema inte hjälper poeten tillräckligt mycket för att hitta fram och bli riktigt angelägen. *Vittnesbörda* har en annan nerv. Istället för att slå knut på sig själv ensam i sin skivastuga har Freke i denna bok öppnat dörren och gett sig ut i textvärlden. Där skrivandet får vara ett samtal och ett sätt att läsa. Freke börjar med att citera och hänvisa för att sakta fylla på med sina egna ord. Svara, gå i dialog med, lägga till och fylla i. Efter ett tag blir det svårt att avgöra vilka ord som är författarens egna och vilka som är de andras.

Under läsningen av *Vittnesbörda* kommer jag också på mig själv med att flera gånger undra varför inte fler diktsamlingar citerar och hänvisar på samma sätt som essäer. Dikt i allmänhet står vanligen där ensam och egentligen rätt konstigt isolerad med sina strofer. I *Vittnesbörda* får dialogen poetens egna ord att ta sig vidare till nästa sida och nästa sida i ett givande växelspel.

Paradoxalt nog inleds boken med ett citat av Fabian Kastner om dolda citat som litteraturhistoriens äldsta stilgrepp - ”på en gång honnörsgest och verkningsmedel”. Det Freke gör är tvärtom att bryta upp alla dessa dolda citat och lyfta fram dem i ljuset. De många minibiografierna blir också som en personlig kanon under långsam uppbyggnad. Öppen för alla att ta del och bli inspirerade av.

Men *Vittnesbörda* har också ett helt eget tilltal:

/.../

Om jag säger vad jag vill säga.

Om jag säger det.

Om jag säger vad jag har sagt.

/.../

Det mantrat återkommer och går igen i hela boken. På ett lite mässande och högstämt vis. Frekes sätt att använda andra röster får mig att tänka på Athena Farrokhzads *Vitsvit*. Han varierar och upprepar också teman musikaliskt ungefär som Farrokhzad. Och likheten i titlarna *Vittnesbörda* och *Vitsvit* är svår att helt se som en tillfällighet.

Vittnesbörda innehåller så många röster och rader att det skapar en viss yrsel. Frekes ord men framförallt de andra rösterna. Det är inte så konstigt: få ord väljs med större noggrannhet än de man ska citera. Ofta ord man inte blir av med, sådana man kan tampas med i årtionden utan att de tappar sin kraft.

*

Jag hatar naturen inleds också med citat. Ett av Jacques Werup och ett av Maria Wine. Citat som fungerar bra som ledtrådar för den fortsatta läsningen. Werups tröstande ord finns med en hela vägen genom boken:

**förfärligt tom
på vemod stod jag mitt i Kärleken
och uppmanade förgäves mig själv:
“Känn något!” Gudskelov visste jag
att tusentals “jag” måste myllra
i det som skall bli en biografi**

Men Annas tonfall är av ett helt annat slag än det man hittar i *Vittnesbörda*:

/.../

allt är förvridet

av dålig självkänsla och öl

heter det i den inledande dikten. Den börjar närmast parodiskt klassiskt för att i de sista raderna bara mynna ut i en känsla av att inte orka, kunna eller ens vilja. En känsla av att vara blasé och disträ. Att ha alla möjligheter men inte riktigt förmå sig själv att komma till skott.

Ett tydligt stilgrepp som är genomgående i boken är användandet av fåniga klichéer och talesätt. Axfors tar inte bara ned dikten på jorden utan hon förstör, bråkar och tramsar med den. Vad som helst är bättre än att vara till lags och uppfylla eventuella poetiska förväntningar.

Diktaren rör sig mellan ett rusigt självförtroende ("jag litar på min förmåga och vågar skriva varje ord") och taskig självkänsla ("det finns de som har läst en massa om kärlek men / jag har inte det, / jag har älskat utan att veta någonting"). En berusad tragik som alltid haft en given plats i popmusiken men som länge varit mer sällsynt i svensk poesi.

I motsats till vad som borde ha hänt med popmusiken och poesin, i och med genrens upplösning och nya publiceringsformer, känns det ofta som om de två konstformerna idag befinner sig på helt olika planeter. Poesin kryper längre och längre in i ett akademisk och teoretisk hörn samtidigt som popmusiken ligger kvar lika tryggt i ett förutsägbart uppror och utanförskap. Jag önskar ofta att det var lite mer tvärtom. Här har Anna tillsammans med bland annat sina vänner på 10TAL BOK Hanna Rajs Lundström och Elis Burrau lyckats bryta upp en del onödiga gränsdragningar.

Jag hatar naturen består av två delar. Det närmare åttio sidor långa avsnittet "Silke eller siden" tar upp huvuddelen av boken. Texterna skildrar det som varit: ungdomen, ensamheten och håglösheten. Här ingår också ett lite längre prosalyriskt avsnitt om en jåklig översittare till chef. Hela tiden på gränsen till ett utnyttjande. Prekariatets utsatthet skildras här med både isande kyla och galghumor. Det tio sidor långa avslutande titelavsnittet är i samma stil men visar på en väg framåt. Lite störigt och fånigt men också med en fin och rörande öppning. Där känslan av att allt ändå är möjligt till slut.

/.../

**jag satt på Lilla Torg idag och kände
förändringens vindar
när som helst kan vad som helst hända
man vet aldrig när nästa händelse inträffar
jag ber till den förutsägbara guden att jag ska vara
som en manet som flyter i vattnet, att jag inte ska
veta vad som kommer sen, att jag inte ska vara beredd för
det har varken lukt eller färg men det måste
vara bra**

Jag hatar naturen hade dock mått bra av en mer nitisk och krävande redaktör. Mycket i denna samling hade kunna stramas upp och fogats ihop ordentligare. Min

känsla är att det ligger en bättre diktsamling gömd nånstans under den jag faktiskt läser. Samtidigt är slarvet och det lätt ofokuserade på sätt och vis kongenialt med innehållet och temat för hennes dikt.

*

Trots dessa två böckers olikheter och olikartade förtjänster blir min avoga kritik rätt likstämig:

Efter läsningar och omläsningar börjar jag fundera på om poesin verkligen är rätt genre för såväl Freke som Annas intentioner. De teman och de angelägna frågor som Anna och Freke nosar vid och ofta bara antyder hade kanske kunnat fördjupas och göras både tydligare och angelägnare i en essä eller i en roman. Speciellt Frekes bok hade gärna kunnat vara ännu längre och gått ännu djupare, både i sin intressanta formhybrid av poetisk essä och sitt angelägna vittnestema. Den poesi Anna skriver kanske ofta passar bättre på en blogg eller i ett flöde, där det avmätta, coola och absurda direkt får bli en kommentar och kanske till och med ett ifrågasättande av vårt digitala liv och våra sociala media-personor.

Ett annat problem med båda dessa böcker är hur de liksom anstränger sig lite för mycket för att verka angelägna. Som om själv-promotion och paketering ändå till slut färgat av sig på deras poesi. Som om poesin behövde ett politiskt patos eller en cool pose för att den ska läsas och uppmärksammas. Släpp garden önskar jag ibland. Vad tänker ni på? Inte bara på hur ni uppfattas hoppas jag. Lite som när man ska ta en selfie. Lite för mån om att se bra ut.

Lyrisk

Jag hatar naturen
Anna Axfors
10TAL BOK, 2018

Vittnesbörda
Freke Rähä
Smockadoll, 2018

Foto (Anna Axfors): Cato Lein